

РЕЦЕНЗИЯ

Относно дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ на Стилиян Петров „Тишината като действие“

От проф. д.изк. Николай Йорданов

Дисертационният труд на Стилиян Петров за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ е посветен на тишината, чиято роля в драматургията и представлението авторът изследва от гледна точка на театрален практик, но и на театрален теоретик. Преди всичко това е неизследван досега като самостоятелна тема театрален проблем. Авторът има съзнание, че това е и подценяван, negliжиран аспект и за театралната практика. В този смисъл работата се отличава с нейния оригинален избор на разглежданата тема и с желанието си да допринесе за разбирането за тишината в театъра като елемент от сценичното действие.

Общият обем на представения дисертационен труд възлиза на 194 страници заедно с приложените интервюта и библиографията. Изследването е разделено на шест глави, а към тях има увод и заключение.

Анализът се строи основно върху българската театрална практика през 21. век. Всъщност това изследване е своеобразна реконструкция и анализ на възгледите на едни от най-изявените български театрални творци – режисьорите Иван Добчев и Маргарита Младенова, сценографа Никола Тороманов, драматурга Яна Борисова, актрисата Стефка Янорова. Към техните разбирания за ролята на тишината е прибавен и възгледът на словенския режисьор Йерней Лоренци, познат на българската публика чрез неколккратно гостували негови спектакли на българска сцена (а в момента и работещ в България). Едновременно с това са представени разбиранията за тишината на

преводачите на драматургия, същевременно изследователи и анализатори – Людмил Димитров и Нева Мичева. Изследването стъпва и върху теоретични трудове на Михаил Бахтин, Ролан Барт, Сюзан Зонтаг, Гастон Башлар, Джордж Стайнър и др. Интерпретативният хоризонт на автора включва и най-високи образци на световната драматургия – от античната драма до Бекет, както и възгледи на театрални и кинорежисьори от световна величина – Антонен Арто, Питър Брук, Йежи Гротовски, Андрей Тарковски, Микеланджело Антониони и др.

Самият автор на изследването заявява, че избраната от него методология е: „текстът да се построи на принципа на интервюто – задаване на въпроси и търсене / получаване на отговори – веднъж с избрани събеседници професионалисти и втори път като диалог със себе си.“ (с. 8) Но всъщност работата предлага и един сравнителен анализ между различни възгледи за ролята на тишината в драмата и на сцената. Изследването прави опит и да типологизира принципните разлики между видовете тишина в различните литературни родове (лирика, епос, драма) и жанрове (трагедия, комедия и техните подвидове).

В първа гласа на дисертацията се задават основните дефиниции на понятията и целите на изследването. В нея се представят и ярки примери за използване на театралната тишина в работата на интервюираните / анализирани творци:

- За Маргарита Младенова това са представленията, в които тишината не е въпрос само на ритъм на действието, а особена атмосфера, т.е. това е поетическа тишина (най-ярък пример за нея е Чеховата драматургия, спектаклите на ТР Сфумато следват този принцип);

- За Иван Добчев тишината е контекстът, в който се случва живеенето и е свързана с пространството (красноречив пример за използването на тишината е началото на неговия спектакъл върху „Животът е сън“ на Калдерон, когато крал Басилио слиза по стълбите);
- За Йерней Лоренци тишината е начин да спре протичането на линейното време на спектакъла (показателен пример е работата му върху спектакъл по книгата на Хана Аренд „Айхман в Йерусалим“, когато разказът за използването на праха от изгорелите в концлагера тела е следван от продължителна тишина).

Тези примери за използването на тишината в театралната практика играят ролята на case studies, върху които Стилиян Петров развива своя възглед за театралната тишина. В основата на неговия собствен възглед стои разбирането за поливариантната същност на тишината и многообразието при употребите ѝ на сцената.

Втора глава на дисертацията има за цел да разграничи три сродни донякъде понятия, чието разграничаване има значение за драматургичната поетика и естетиката на сценичното действие. Става въпрос за триадата *пауза – мълчание – тишина*. В тази глава интересът се насочва повече към театралното представление, защото само в него, при произнесените, а не при написаните думи, различията между трите понятия могат да кристализират по най-добър начин. В основни линии изводите, до които стига авторът са, че паузата е характеристика на човешката реч, мълчанието е човешки мотив, а тишината е извън човешкото, тя е обективна реалност (с. 36). Тук може да се пожелае известно задълбочаване и теоретично разширяване на проблема за мълчанието в театъра, стъпвайки и върху базисните промени, които настъпват

още в модерната драма от края на 19. когато персонажът не може да изговори своята драма, а същински драматичния живот откриваме в неговото мълчание.

Трета глава се занимава с отношението между тишината и езика. Първата част от нея всъщност представлява диалог между Ст. Петров, от една страна, и Людмил Димитров, Нева Мичева и Яна Борисова, от друга. Л. Димитров откроява тишината / мълчанието, с която завършва Шекспировият „Хамлет“ и безмълвието на народа в Пушкиновия „Борис Годунов“ като интерпретативни ключове за двете произведения. Н. Мичева се интересува от материалността на езика, тишината, според нея, е началото и краят на говоримия език. Я. Борисова защитава тезата, че драматургията се занимава най-вече с неизказаното. Може да се каже, че Ст. Петров успява концептуално да представи и обобщи възгледите на своите събеседници. Би могло да се пожелае малко по-голяма критическа дистанция от позициите на избраните събеседници. Втората част от тази глава е изцяло авторска рефлексия върху тишината. Тя пречупва разглеждания проблем през гласа на актьора и актьорския жест.

Четвърта глава е посветена на образа на тишината. Тази глава следва логиката на предишната – излагане на възгледите на изявени театрални практики – Никола Тороманов, Иван Добчев, Йерней Лоренци и Маргарита Младенова, а след това предлагане и на собствена теза върху разглеждания аспект на темата. Основният въпрос, който интересува Ст. Петров, е връзката на тишината със светлината и тъмнината – за Никола Тороманов тишината и тъмнината са свързани в най-важните моменти на представлението; за Иван Добчев светлината и тишината са природно свързани като антиподи; за Йерней Лоренци образът на тишината е светъл мрак и черна светлина; за Маргарита Младенова светлината е тишина, а тъмното е нищото. Собствената теза на

автора може да се сведе до изказаното още в самото начало на тази глава твърдение, че „тишината няма собствен образ“ (с. 87).

Петата глава на дисертацията е озаглавена „Тишината като действие“. По същество тя представлява действителен анализ на части от т.нар. малка трагедия на Пушкин „Моцарт и Салиери“.

След приложените интервюта с избраните творци и преводачи-анализатори, заключението идва да обобщи различните ракурси към тишината.

Погледната като цяло, докторската теза на Стилиян Петров върху тишината в театъра представлява едно съвместно и интелигентно разгръщане и изясняване на изследвания проблем в различните му аспекти. Прочетена и осмислена е сериозна научна литература, проведени са и са концептуално обобщени интервюта върху темата с водещи театрални творци и специалисти, предложени са собствени авторски тези за значението и ролята на тишината, мълчанието и паузата в драматургията и на сцената. В това отношение работата притежава безспорно приносно значение както за театрознанието, така и за театралната практика.

Моите пожелания към тази докторска теза са в две посоки. Преди всичко в нейното структуриране: интервютата в техния по-цялостен вид сега присъстват като шеста глава на изследването, а по същество те представляват приложения към него. Според мен те би следвало да бъдат поставени след заключението и дори след библиографията, още повече че в трета и четвърта глава, части от тях са цитирани дословно. Надявам се, че ако авторът реши да публикува тази своя докторска теза като самостоятелна книга, това преструктуриране ще бъде направено.

По отношение на историко-теоретичната основа, върху която се строи изследването, бих пожелал едно по-обстойно представяне на промените в разбиранията за драматичен живот, които настъпват още през 19. век. Пионерският философски труд за непроницаемия живот на персонажа, който протича в мълчание, принадлежи на Съорен Киркегор („Отражение на антично трагичното в модерно трагичното”), в който той, описвайки страданието на модерната Антигона в противовес на античната, скъсва с Аристотелиево-Хегелианската представа за субективното чувство, което винаги се екстериоризира в света чрез думи и жестове. Би следвало по-категорично да се подчертае и голямото значение, което тишината, мълчанието и паузата имат при символистите например. Мисля, че това пожелание съответства и на отделни моменти от работата, които се доближават до това разбиране. Просто е необходимо, според мен, по-специално и по-целенасочено внимание към този аспект на проблема в развитието на модерното разбиране за драматизма, което повлиява решително както върху драматургичната техника, така и на театралния език.

И още едно пожелание за теоретично прецизиране, което би следвало да се направи още в увода на това изследване. Изследват се тишината, мълчанието и паузата в театъра, но фактически се има пред вид най-вече театърът, базиран върху текст. Просто това трябва изрично да се посочи, защото съществуват и други театрални принципи, в които мълчанието изначално присъства в самата сценична изразност както е например в пантомимата, във физическия театър, в съвременния танц, в някои перформативни форми и т.н.

Отправените пожелания към тази работа имат за цел да подпомогнат нейното развитие и задълбочаване за в бъдеще, ако авторът прецени, че ще му са от полза. Те по никакъв начин не водят до подценяване на положения

интелектуален труд или на изводите и концептуализациите, до които авторът стига. В крайна сметка заключението ми е, че пред нас е едно стойностно и приносно изследване на значим за театралната теория и практика проблем.

Всичко това ми дава основание, за заключа, че представеният за защита дисертационен труд на Стилиян Петров „Тишината като действие“ притежава всички качества, за да бъде присъдена на неговия автор образователната и научна степен „доктор“.

Гласувам „ДА“.

4.04.2022

проф. Николай Йорданов